

pravo Miroslava Pahorja o kraški vasi Povir kot primeru simbioze med kopnim in morjem. Na osnovi številnih pripovedovanj prebivalcev in na osnovi dokumentov v Vojnem arhivu na Dunaju predstavlja avtor preteklost tega kraja v tržaškem zaledju predvsem s stališča povezanosti s Trstom in Tržičem, morjem in pomorstvom. Samo v obdobju druge polovice 19. stoletja pa do druge svetovne vojne je delovalo v trgovski in vojni mornarici več kot 30 Povircev, od tega več podoficirjev in oficirjev. To je pustilo močan odmev na kulturno življenje vasi; slovenske pesmi so npr. semkaj prihajale iz Trsta. Gost Arduino Cremonesi iz Vidma govori v svoji študiji o zadnjem turskem vpadu v Furlanijo leta 1499.

Tematika NOB je predstavljena z razpravo Franceta Škerla o ustanovitvi Grogričeve brigade. V njej obravnava avtor splošne okoliščine in direktive za ustanovitev brigad na Primorskem, ustanovitev te primorske vojaške enote ter njene začetne bojne poti. S tega področja sta še študija Iva Juvančiča o goriškem nadškofu Margottiju in njegovem odnosu do narodnoosvobodilnega gibanja slovenskega naroda in prispevek Draga Pahorja, ki skuša pod naslovom »Kdo je izdal Luigija Frausina?« pojasniti ozadje aretacije in smrti tega tržaškega protifašista in tajnika tržaške federacije KPI. »Dokumenti« Goriškega letnika objavljajo pismo dr. Engelberta Besednjaka, bivšega poslanca rimskega parlamenta, duhovniku Virgilu Ščeku iz Lokve pri Sežani iz tedaj že osvobojenega Beograda. Pismo je interesantno zaradi tega, ker je slika razmer v delu katoliškega tabora, imenovanem »primorska sredina«, ki je prehajal na pozicije Osvobodilne fronte.

Umetnostnozgodovinske tematike se v zborniku lotevata dva prispevka. Ksenija Rozman piše o slikarju Domenicu Conti Bazzaniju, Marko Vuk pa prinaša »Doprinos k osvetlitvi pionirskega obdobja modernega slikarstva na Primorskem. Omenimo še avtobiografijo Avgusta Žigona, ki jo je prispeval Zoltan Jan, ter metodologijo krajinskega planiranja na primeru goriških Brd Ivana Marušiča. Kot prva dva odlikuje tudi tretji zvezek Goriškega letnika vrsta knjižnih ocen in poročil.

Jože Ciperle

#### Goriški letnik 4/5. Zbornik Goriškega muzeja, Nova Gorica 1979, 208 strani.

Pred nami je četrta izdaja glasila Goriškega muzeja, ki je zaradi tehničnih težav in želje, da bi se izognili enoletni zamudi pri izhajanju, dvojna, čeprav je po obsegu manjša od prejšnje enojne tretje številke. Določene spremembe je opaziti tudi v vsebini. Kot navaja predstavnik izdajatelja in ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič, so odpadle arheološke in umetnostnozgodovinske teme, tako da dajejo številki ton predvsem zgodovinske razprave. Te po svoji tehtnosti nič ne zaostajajo za tistimi v prejšnjih številkah.

Uvodna razprava je etnografska. Prispevek dr. Marije Makarovič o medsebojni pomoči vaščanov Šmihela pod Nanosom je povzete širše raziskave. Gre za opis raznih oblik sodelovanja, od tistih, ki imajo zelo stare korenine, do najnovejših, povezanih z mehaniziranim kmetijstvom.

Razprava Petra Stresa o Tolmincih v pomorskih poklicih spada po tematiki v sklop raziskovanja povezanosti slovenskega zaledja z obalo, ki ga opravlja Pomorski muzej v Piranu na čelu z dr. Miroslavom Pahorjem. Tolminci so na svoj delež v mornariških poklicih lahko upravičeno ponosni. Dovolj je, če omenimo poveljnika avstro-ogrske mornarice admirala Antona Hausa, kontraadmirala Alojza Praprotnika ter narodnega heroja Sergeja Mašero. Avtor objavlja tudi seznam vseh pomorcev avstrijske vojne mornarice, ki so bili rojeni na Tolminskem ali od tam izhajajo.

Branko Marušič razpravlja o razmerju med slovenskim in italijanskim političnim gibanjem na Goriškem in v Trstu v letih 1848—1849. Posebej natančno pokaže stanje v tem obdobju na Goriškem, ki do sedaj še ni bilo posebej raziskano, prikaže pa tudi začetke političnega delovanja Slovencev in prve nacionalne boje z Italijani, ki Slovencev niso sprejeli kot enakovredne partnerje.

Ivo Juvančič predstavlja goriškega nadškofa Carla Margottija kot izvajalca linije sporazuma Pij XI.—Mussolini. Avtor, ki je bil sam eden aktivnih udeležencev dogajanj na Goriškem med obema vojnama, temeljito okarakterizira Margottijevo življenje in delo, spotoma pa oriše še mnoge osebnosti in tokove, ki so vplivali na takratna dogajanja. Pozornost zasluži nedvomno njegov prikaz evropskega novokrščanskega »mladinskega gibanja«, ki je pri nas našlo svoj izraz v skupini okrog revije »Križ«.

Slavica Plahuta obravnava partizansko tiskarno »Tehnika Sabotin H-37«, ki je začela delovati na Jazbinah na Vogrskem 5. januarja 1944, ljudi, ki so delovali v

njej, periodiko, brošure, letake, ki so jih tiskali, ter njen razvoj do selitve v Staro goro aprila 1945.

Dr. Sergio Bonazza, profesor v Boznu, je prispeval razpravo o glagolskih tekstih na Tržaškem, Goriškem in Čedadskem. Iz nje je razvidno (kar je dostikrat malo znano), kako je glagolska pismenost prekoračila hrvaško-slovensko mejo v Istri in se razširila tudi med Slovenci. Avtor priobčuje precej glagolskih slovenskih rokopisov, dotakne pa se tudi tovrstnih napisov, knjig ter pričevanj o glagolici.

Znana sovjetska zgodovinarka Iskra V. Curkina, ki se ukvarja s problematiko rusko-slovenskih zvez, prikazuje življenje in raziskovanje rusko-polskega učenjaka Baudouina de Courtenaya na Slovenskem. Znani lingvist se je od leta 1872 dalje mudil na Slovenskem na svojem prvem znanstvenem potovanju. Poseben poudarek daje avtorica njegovemu bivanju v Gorici in Reziji, njegovim opažanjem, sprejemu, ki ga je bil deležen, ter njegovim kasnejšim stikom s slovenskimi izobraženci.

Boža Pleničar je prispevala temeljito bibliografijo del Simona Rutarja in literature o njem. Popisanih je 25 njegovih samostojnih objav ter 325 objav v časopisu. Drugi del bibliografije obsega 101 enoto. Pripravo bibliografije Rutarjevih del je nedvomno oteževalo dejstvo, da je precej njegovih prispevkov anonimnih ali podpisanih s šifro oziroma psevdonimom.

V rubriki Zapiski objavlja Marija Rutar prispevek o rižah in drčah na Tolminkem, dr. Tone Zorn analizira pisanje »Mitteilungen über die Lage der nationalen Minderheiten in Italien« (Poročila o položaju narodnih manjšin v Italiji), ki so začela izhajati junija 1932. leta na Dunaju in v Innsbrucku, prikazovala pa so poleg položaja Nemcev na Južnem Tirolskem tudi položaj Jugoslovanov v Julijski krajini ter deloma Grkov na Dodekanezu. Tomaž Pavšič podaja kronologijo proslav petindvajsetletnice Goriškega muzeja. Ocene in poročila so posvečena v celoti periodičnim italijanskim publikacijam iz sosednje Furlanije-Julijske krajine.

Andrej Vovko

**Desanka Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovekovne bosanske države. Sarajevo 1978, 421 strani.**

Rezultat tridesetletnega, sistematičnega in naporenega arhivskega raziskovalnega dela v Dubrovniškem arhivu predstavlja najnovejša monografija Desanke Kovačević-Kojić o mestnih naseljih srednjeveške bosanske države. S tem delom se uvršča avtorica med najboljše poznavalce zgodovine mest pri nas. Izšla je iz znamenite Dinić-Tadićeve zgodovinske šole, kjer je dobila osnovo za svoje znanstveno delo. Vendar je iz njene bogate bibliografije, ki prikazuje obsežno paleto problemov bosanske srednjeveške zgodovine, možno ugotoviti, da je pri svojem znanstvenem delu originalna tako pri iskanju tem kot tudi pri uporabi izvirnih metodoloških prijemov. Ne samo, da je z najnovejšim delom dopolnila znano sliko o nastanku in razvoju bosenskih gradov in mestnih naselij, kot jo poznamo na podlagi Jirečkovih<sup>1</sup> in Dinićevih<sup>2</sup> študij, ampak je dala zaokroženo sintezo, ki panoramsko osvetljuje zelo važen družbeno-ekonomski proces. Ta pa se je odigral v zelo pomembnem obdobju bosenske zgodovine.

Avtorica se je poglobila v vse pomembnejše fonde Dubrovniškega arhiva in pri tem opravila pionirsko delo. Uporabljala je sodobno zgodovinsko metodo, ki je iz (na pogled drobnih) podatkov v notarskih in kancelarskih knjigah, na podlagi izoliranih podatkov v trgovskih pogodbah in testamentih, ki so vezani na vsakodnevno življenje tedanjega poslovnega sveta, podala reliefno sliko zgodovinskih procesov in pojavov, ki se jih je naša historiografija doslej komaj dotaknila. Seveda se ni omejila le na enostranske kancelarske in notarske vire, ampak je črpala tudi gradivo iz dubrovniških fondov, ki spadajo v politično diplomatsko skupino. Arhivsko gradivo iz arhivov srednjedalmatinskih mest in iz beneškega arhiva je uporabljala v glavnem iz objavljenih zbirk. Čeprav Desanka Kovačević-Kojić ni turkolog in zato ni mogla upoštevati osmanskih virov v originalu, je vseeno upoštevala zanimive podatke iz nekaterih objavljenih katastrskih popisov, ki so nastali neposredno pred ali po padcu Bosne pod osmansko oblast. Deftrski popisi

<sup>1</sup> Konstantin Jireček, Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku, Zbornik Konstantina Jirečka I, Pos. izd. SAN, Beograd 1959, str. 205–303.

K. Jireček-J. Radonić, Istorija Srba II, Beograd 1952.

<sup>2</sup> Mihajlo Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I, Pos. izd. SAN, Beograd 1955.